

УДК 726.54(292.451/.454)

Я. М.Тарас,

*завідувач відділу етнології сучасності Інституту народознавства
Національної Академії Наук України, кандидат архітектури, м. Львів*

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІНІЙНИХ І ПРОСТОРОВИХ ОДИНИЦЬ У САКРАЛЬНІЙ АРХІТЕКТУРІ

Анотація: встановлено, що в основі побудови дерев'яної церкви закладена геометрична форма, що komponується на основі орнаментальної композиції шляхом додавання або множення по горизонталі і по вертикалі геометричних фігур.

Ключові слова: кліть, українське сакральне будівництво.

Постановка проблеми. Проблема, порушена у даній статті, важлива тим, що вона на основі методу додавання клітей по горизонталі, членування їх по вертикалі, завершення верхами, дахами, дала можливість теоретично вирахувати кількість церков різних об'ємно-планувальних рішень, які були і могли бути збудованими в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Повний аналіз публікацій за 150 років, які стосуються даної теми, висвітлений автором у монографії “Українська сакральна дерев'яна архітектура: ілюстрований словник-довідник” (Тарас Я. Українська сакральна дерев'яна архітектура: ілюстрований словник-довідник.— Львів: ІН НАНУ, 2006.— С. 471–493).

Мета дослідження. Встановити основні принципи організації об'ємно-планувальних вирішень дерев'яних церков, особливості композиції та генетичний потенціал, який був закладений у подальший розвиток архітектурних вирішень.

Результати досліджень. УДК 726.54(292.451/.454)

Головною композиційною складовою, на основі якої організуються планові структури та формуються сакральні простори дерев'яних церков українців Карпат, є кліть. “Неправильні квадрати”, “витягнуті прямокутники” у плані були задумані для розв'язання низки технічних і художніх проблем, що виникали при вирішенні верхів у дереві □ .

За В.Січинським, “неправильні” в плані квадрати, “витягнуті прямокутники” у напрямку північ–південь, пояснюються бажанням майстра, “користуючись оптично-перспективними законами, надати будові більшу пропорціональність і мальовничу красу”, бо “три квадрати, перекриті правильними пірамідами, занадто розтягали би продовжний фасад будови (з півночі й півдня), а боковий причілок дуже звужувався і витягався”[1].

“Витягнуті прямокутники” компонуються між собою довгими сторонами. При цьому краще вирішується співвідношення між довжиною та шириною сакрального об’єкта.

За нашими дослідженнями, невелика видовженість квадратного зрубу в напрямку поперечної осі (північ–південь) пов’язана з конструктивною необхідністю “розв’язати” верхи, які не можуть стояти близько між собою, бо атмосферні опади, що з них стікають, не будуть мати організованого водовідводу, стіни будуть замокати. Витягнутість двох паралельних сторін квадрата на 20–40 см є не що інше, як організація місця для встановлення коша, що дозволяло мати в екстер’єрі верхи правильних геометричних форм і забезпечувало встановлення невеличкого двосхилого дашка або коша, ринви, що відводили дощівку, яке стікала поміж двох верхів**.

“Похибки” пов’язані з тим, що кожен зруб не має квадратної основи, пояснюються також тим, що будівничі працювали не за планом і кресленнями, а за розробленими моделями, тогочасними взірцями методом їх збільшення або перенесення безпосередньо на ділянку. Фактично, майстри оперували просторовими одиницями — зрубамі[2], що формували об’ємно-планувальне вирішення церкви, доцільне і в інтер’єрі, і в екстер’єрі.

На основі квадратної, прямокутної, восьмигранної кліті формуються окремі, самостійні простори, які по горизонталі, методом їх послідовного додавання, збираються в один завершений архітектурний об’єм. Метод додавання клітей виник на основі конструктивних можливостей дерева та функціональних потреб, які вимагали наявності відповідних приміщень для виконання сакральних ритуалів. На твердженні, що об’ємно-планувальні вирішення українських церков пов’язані з потребами літургії, наполягав Т.Обмінський[3]. Спочатку була кліть для Бога (вівтар), потім — для вірних (нава), а пізніше — для оголошених і жінок (бабінець). Розміри клітей визначалися не тільки функціональною доцільністю, а й вагомістю сакрального простору, які продиктували для кожного сакрального простору інші за об’ємом кліті. У дерев’яних сакральних спорудах України чітко визначене призначення кожного окремого зрубного об’єму, це вказує на те, що генеза об’ємно-планувальних вирішень відбувалося шляхом додавання клітей по горизонталі.

На першому етапі об’єми сакральних об’єктів формувалися на основі додавання замкнутих конструктивно-просторових одиниць, кожна з яких мала чотири стіни, пізніше при додаванні сусідніх клітей використовувалася одна суміжна стіна, тобто до центральної кліті (нави) з двох або чотирьох сторін прирубували бокові (вівтар, бабінець, рамена).

Метод додавання клітей характерний для селянських будівель, його широко використовували українці Карпат. Найтипівішим було формування

однорядного типу хати на основі додавання трьох клітей: сіни + хата + комора[4]. Житлові будинки заможних селян склалися шляхом додавання в один ряд 4–5-ти клітей (сс. Стара Сіль, 1780 р.; Багновате, 1748 р.)[5], а вйтівські та князівські житлові будинки Самбірської економії — із 4–9-ти клітей (сс. Лімна, 1675 р.; Розлуч, 1734 р.; Хащів, 1678 р.; Туречка, 1743 р.; Лінина Велика XVIII ст.)[6].

Метод додавання клітей був використаний у системі оборонних валів[7]. Так, в оборонних валах Райковецького укріплення існувало 52 житлові кліті та 25 господарських[8].

Сакральні споруди формувалися на основі однієї, двох, трьох і більше клітей. Від конструктивного способу зведення стін і кількості однакових чи різних за розмірами клітей, які додаються, одержали одно-, дво-, три-, п'ятизрубні церкви, а від зазначеного поділу сакральних об'ємів у споруді за функцією — одно-, дво-, три-, п'ятидільні церкви.

Поєднання сакральних просторів на основі кліті по горизонталі здійснювалося відповідно до сторін світу. У дводільних, тридільних церквах кліті додавалися по осі схід–захід, у хрещатих — по перпендикулярних осях схід–захід і північ–південь. Кліть вітваря завжди розташовувалася на сході. За дослідженнями Ю.Бабія, додавання сакральних просторів по осі схід–захід відбувалося під впливом західної архітектури[9], а додавання просторів по двох взаємно перпендикулярних осях — на основі візантійської центричної композиції.

Від завершення квадратної чи багатогранної кліті верхом, дахом і додавання їх між собою ми одержимо дахові, одно-, двоверхі церкви. Додавання до середньої вищої кліті з обох боків менших клітей дало змогу одержати тризрубні, триверхі церкви.

Шляхом додавання до центральної кліті, перекритої верхом, зі всіх боків менших чи однакових клітей, з дахами або верхами, були одержані всі типи хрещатих церков: одноверхі (сс. Ясиня, 1824 р.; Ворохта, XVIII ст.; Цінева, 1745 р.), триверхі (с. Яворів, Косовський р-н, 1853 р.; сс. Тулова, 1869 р.; Будилів, 1862 р.)[10], п'ятиверхі (сс. Ямниця, 1853 р.; Перегінське, 1885 р.; Коршів, 1843 р.; Іспас, 1745 р.)[11].

Важливе значення у формуванні об'ємного вирішення та образу української Церкви мав верх — найвища частина споруди, завершена шатром, банею чи іншою формою, розвинутою по вертикалі[12]. В українській сакральній архітектурі, особливо в українців Карпат, за допомогою верху були створені різні типи церков. За влучним висловлюванням М.Драгана, верх “є типовою й оригінальною прикметою українського дерев'яного церковного будівництва”[13]. Кількістю верхів чи дахів, що завершують кліті, визначається

типологія об'ємного вирішення сакральних споруд: безверха, одно-, дво-, три-, п'яти-, семи, дев'яти-, тринадцятиверха.

Від організації верхів, тобто від їхнього членування по вертикалі, було одержано багато варіантів церков, що не повторювали одна одну. Найпростішими є верхи конусовидної та пірамідальної (шатрової) форми на стінах квадратного зрубу. Вони можуть бути над одним, двома або над кожним зрубом. Найстаріші церкви перекриваються конусовидними (сс. Трочани, 1739 р.; Крайне Чорне, середина XVIII ст.)[15] або пірамідальними (м. Сколе, XVII ст.; сс. Лінина Мала, 1742 р.; Мельничне, 1789 р.)[16] верхами.

Пізніше, на зміну первісним конусовидним і пірамідальним верхам, поставленим над квадратними в плані зрубами, приходять шести-, восьмибічні верхи, поставлені на чотири-, восьмибічні зруби.

Збільшення висоти верхів церкви, яке було наслідком прагнення підвищити будівлю в екстер'єрі та інтер'єрі, вимагало рішення, що дозволило би зробити це не за рахунок шпильястих кроквових або декоративних верхів, а завдяки завершенням у зрубній конструкції. Для цього був використаний конструктивний елемент, який дав змогу звужувати верхи при встановленні на зрізану піраміду невисокого зрубу з прямовисними стінками, що знову перекривається зрізаною пірамідою. Він одержав назву зруб-залом від того, що справді заламував (розчленовував) піраміду по вертикалі на окремі складові[17].

Плани церков і верхи, організовані на основі зрубу-залому, первинно мали квадратну основу (церква Перенесення Мощей св. Миколая, м. Турка, XVIII ст., церква Покрови Пр. Богородиці, м. Турка, 1789 р.; м. Сколе, XVII ст., сс. Багновате, XVIII ст.; Криниця, 1692 р.), пізніше її замінили на восьмигранну (церква св. Миколи, м. Турка, 1739 р.; сс. Висоцько Нижнє, 1814 р.; Снятинка, 1867 р.; Кривка, XVIII ст.; Росохач, 1882 р.; Соколики, 1791 р.; Ясінка Масьова, 1800 р.)[18].

Множення по вертикалі невисоких зрізаних призм, які від форми їхнього плану одержали назву "четверики" або "восьмерики"[19] і які до верху поступово зменшуються в пропорціях, дало можливість отримати композиційний прийом, що дозволяв створювати велику кількість неповторних об'ємних вирішень над основними зрубами церков[20].

Фактично, композиція верхів церков, як і планувальні вирішення, будується на основі геометричних форм — чотири-, шести- чи восьмигранних у плані пірамід і призм — шляхом їх додавання по вертикалі та взаємного комбінування. Конструктивне вирішення верхів і стін "ліпиться" з плениць, як скульптура, що надало українській церкві монументального і самобутнього образу.

У створенні верхів українських церков закладена орнаментальна ритмічна композиція не як декорація плоского орнаменту, що ми маємо в різьбі, вишивці, а як його організація в просторових одиницях, які мають самостійні простори “з тенденцією до перекриття кожного простору верхом, це “hoghog vacui” у композиції орнаменту”[21].

Приклади заломаних дахів ми побачили в старих церквах (сс. Криниця, 1692 р.; Цеперів, 1749 р.; Водники, 1729 р.; Перегноїв, 1726 р.; Лоні, 1724 р.; Зарубинці, 1737 р.; Радруж, перша пол. XVII ст.; Лісковате, 1832 р.)[22]. За нашими дослідженнями, поява архітектурно-конструктивного вирішення верхів на основі заломів насамперед пов’язана з необхідністю мати вищі церкви. Існує залежність між розміром кліті та кількістю заломів. Композиційний прийом множення верхів на основі заломів має обмеження. Максимальну кількість заломів мають церкви в селах Явора Горішня, 1882 р.; Розлуч, 1876 р. (середній верх з п’ятьма чотирибічними залами, бічні — з чотирма) та с. Матків, 1838 р. (середній верх з п’ятьма восьмибічниками, бічні — з чотирма)[23]. Композиційний прийом заламування зрубних верхів вживався у всіх типах українських церков, які мали верхи й навіть дахи (сс. Цеперів, 1749 р.; Перегноїв, 1726 р.).

В одноверхій церкві верхи заламували лише над навою. У цьому типі відомі верхи лише з одним (церква в с. Лопушна, XVIII ст.; церква в с. Унятичі, XVII ст.) та з двома залами (церква св. П’ятниці в м. Дрогобичі, 1795 р.; церква в с. Тур’я Мала, перша пол. XVIII ст.; церква св. Флора і Лавра в с. Кульчиці, XVII ст.). У дво-, триверхих церквах розвиток верхів відбувався і шляхом єдиного композиційного множення — з однаковою кількістю заломів над навою та вівтарем (усі три верхи з одним заломом: церква в с. Топільниця Долішня, XVIII ст.; церква в с. Буковець, 1824 р.; церква в с. Звір, 1792 р.; церква в с. Недільна, 1779 р.; з двома залами: церква в с. Головецько Долішнє, 1890 р.; з чотирма залами: церква в с. Студене Вижнє, початок XIX ст.), і через самостійне множення верхів, де центральний домінує за висотою і кількістю заломів (середній верх з трьома залами, бабинець з одним, вівтар з двома: церква в с. Ботелька Нижня, 1870 р.; церква в с. Волосянка Закарпатської обл., XVIII ст.; церква Різдва Пр. Богородиці в с. Вовче; середній верх з трьома залами, бабинець з трьома, вівтар з двома: церква в с. Яблонів, 1838 р.).

Архітектурно-композиційне вирішення верхів могло здійснюватися на основі однакової кількості заломів над бабинцем і вівтарем (середній верх з двома залами, бабинець і вівтар з одним: церква в с. Смеречка, 1887 р.; церква св. Миколи в м. Турка, перша пол. XVIII ст.; церква в с. Бориня, 1746 р.; церква Собору св. Івана Хрестителя в с. Дністрик Головецький, 1726 р.;

середній верх з трьома залами, бабинець і вівтар з двома: церква в с. Либохора Вижня, XVIII ст.; церква в с. Коростів, 1874 р.; церква в с. Перехресна, 1641 р.; церква в с. Таламаш, XVIII ст.; церква в с. Комарники, 1818 р.; середній верх з чотирма залами, бабинець і вівтар з двома: ц в с. Тисовець, 1863 р.; церква Пр. Богородиці в м. Турка, 1780 р.; церква в с. Багновате, XVIII ст.; церква в с. Беньова, XVIII ст.; церква в с. Зубриця, 1910 р.).

У сакральній архітектурі українців Карпат перевагу надавали формуванню верхів з однаковою кількістю заломів над бабинцем і вівтарем. Порушення цього композиційного принципу було пов'язане з необхідністю спорудження емпори, каплиці та дзвіниці над бабинцем.

Приклади організації верхів на основі “четвериків” і “восьмериків” серед відомих нам церков детально виклав М. Драган у праці “Українські деревляні церкви”[24], тому їх наводити не будемо. Вкажемо лише, що в сакральному дерев'яному будівництві українців Карпат ми маємо епізодичні факти простих композиційних вирішень верхів на основі одного залому (церква св. Параскеви, м. Сколе, XVII ст.— верх над навою з одним заломом, над бабинцем і вівтарем — у вигляді піраміди без заломів) та найбільше прикладів складних композиційних вирішень верхів на основі їх багатозаломного множення по вертикалі[25].

Необхідно зазначити, що церкви із заломаними верхами зустрічаються по всій Галичині й Волині, пізніше “характерне роздріблення триверхих церков багатозаломністю стало стильовою ознакою на Бойківщині, що виділило їх в особливий тип сакрального будівництва”[26].

Для визначення можливостей української сакральної дерев'яної архітектури ми теоретично змодельовали кількість церков, яку можна одержати на основі додавання клітей по горизонталі, їх членування по вертикалі та завершення дахом і верхом.

Залежності від поділу сакрального простору на складові (одно-, дво-, тридільна), від кількості зрубів (одно-, дво-, тризрубна), конфігурації в плані вівтаря, нави, бабинця (квадрат, прямокутник, шестигранник, восьмигранник), елементів вертикального планування (хор, емпори, каплиці та дзвіниці); верхів, дахів, їх членування по вертикалі залами; завершення наметом, банею; членування стін (піддашшям, опасанням), наявності дзвіниці із заходу та крилосів з півдня та півночі теоретично можна збудувати наступну кількість варіантів церков:

- дводільних, однозрубних, одноверхих — 32;
- дводільних, однозрубних, двоверхих — 60;
- дводільних, двозрубних, одноверхих — 96;

- дводільних, двозрубних, двоверхих — 180;
- тридільних, однозрубних, одноверхих — 96;
- тридільних, однозрубних, двоверхих — 180;
- тридільних, однозрубних, триверхих — 180;
- тридільних, двозрубних, одноверхих — 96;
- тридільних, двозрубних, двоверхих — 150;
- тридільних, двозрубних, триверхих — 150;
- тридільних, тризрубних, одноверхих — 192;
- тридільних, тризрубних, двоверхих — 360;
- тридільних, тризрубних, триверхих — 369.

Хрещатих церков з більшим квадратом посередині, з меншими квадратними, прямокутними, восьмигранними раменами та хрещатих церков з п'яти рівних квадратів або з доданими до центрального квадрата прямокутними, восьмигранними раменами, з верхами без заломів і з заломами, можна збудувати наступну кількість:

- одноверхих — 136;
- триверхих — 152;
- п'ятиверхих — 56□ .

На основі дослідження встановлено, що від дводільної однозрубної одноверхої до тридільної двозрубної одно-, дво-, триверхої можна збудувати 2210 церков та 365 хрещатих одно-, три-, п'ятиверхих□ □ . Із цієї великої кількості типів церков українці відібрали тридільні тризрубні одно-, триверхі та хрещаті одно-, три-, п'ятиверхі, інші типи були перехідними. Для прикладу вкажемо, що із 369-ти тридільних тризрубних триверхих церков, які можна було реалізувати, нам відомо збудованих 53, з яких 39 — на Бойківщині.

На основі методу додавання клітей по горизонталі, членування їх по вертикалі та завершення верхами, дахами, був закладений великий потенціал щодо творення нових об'ємно-планувальних вирішень церков, який був реалізований лише частково.

Композиційний прийом формування верху шляхом його членування заломами можна пов'язувати з народними уявленнями, що постали в епоху двовір'я, коли у слов'ян побутувало уявлення про квадратність неба та про множинність небес[27]. Квадратні невисокі зруби-заломі з прямовисними стінами, що перериваються зрізаною пірамідою, можна розглядати як реалізацію уявлення про множинність небес. Про можливість існування зв'язку між “композицією шатрового покриття з одним заломом шляхом багаторазового заломлення та уявленням про множинність небес висловився Ю.Діба[28].

Висновки

1. В основі композиції дерев'яної церкви закладена геометрична форма, зумовлена доцільністю будівельного матеріалу — дерева. Прямокутна форма споруд стала панівною, зумовила практичні навички геометричних побудов за допомогою натягнутого шнура, що виконував роль лінійки та циркуля. Простори сакральних споруд будуються на основі куба, прямокутної та багатокутної призми, чотири- та восьмибічної піраміди, конуса, в основі яких лежить квадратна, шестигранна або восьмигранна кліть. Геометричні форми komponуються на основі орнаментальної композиції шляхом їх додавання або множення по горизонталі і по вертикалі з коефіцієнтом зменшення відносно центра.

2. Особливе прагнення до орнаментальної композиції виявляється по вертикалі. Ритмічне повторення зрізаних призм, пірамід, що вживаються шляхом їх множення весь час у зменшеному вигляді, дало можливість створити прецедент до формування великої кількості різних за об'ємно-планувальним вирішенням сакральних об'єктів. Створення геометричних просторових форм у зрубі призвело до того, що “зовнішній вид завжди підпорядковувався внутрішнім формам будови... навіть форма накриття даху і бань на зовні точно відповідала внутрішнім формам” [29].

3. Організація окремої кліті для кожної сакральної функції, геометричні архітектурно-конструктивні структури, на яких вже не одне століття ґрунтується українське сакральне будівництво, вказує, що воно має давні традиції, коріння яких сягає архітектури та живопису України-Русі [30], та потужний генетичний потенціал, який українське етнокультурне середовище використало не повністю.

4. Верх відіграв значну роль у розвитку українського сакрального будівництва. По-перше, не дав можливості змінити квадратну, восьмигранну планову структуру на іншу; по-друге, став основою для розвитку мистецько-технічної новації — залому, що дало поштовх до розроблення великої кількості церков та можливість одержати український образ церкви, що не має аналогів у світовій сакральній архітектурі.

* Термін “витагнутий прямокутник” використовував В.Січинський при дослідженні дерев'яних церков Бойківщини.

** Детально про похибки, “які виникають при розмітці” на землі плану за допомогою підвалин див. Тарас Я. Українська сакральна дерев'яна архітектура. Ілюстрований словник-довідник.— Львів: ІН НАНУ, 2006.— С. 276; докладно про це вказано в розділі 4.1.

Література

1. Січинський В. Бойківський тип дерев'яних церков на Карпатах // Записки НТШ.— Львів, 1926.— Т. CXLIV–CXLV.— С. 162.
2. Тарас Я. Зруб // Українська сакральна дерев'яна архітектура. Ілюстрований словник-довідник.— Львів, 2006.— С. 180.
3. Obmiński T. O cerkwiach drewnianych w Galicji // Sprawozdania Komisji do badania historyi sztuki w Polsce.— Kraków, 1914.— Zesz. III, IV.— S. 399–432.
4. Гошко Ю.Г. Населення українських Карпат XV – XVIII ст.: Заселення. Міграція. Побут.— К.: Наук. думка, 1976.— С. 145.
5. Там само.
6. Там само.— С. 146.
7. Рожко М. Густань — давньоруська наскельна фортеця.— К.: Наук. думка, 1996.— С. 136.
8. Археологія Української РСР.— К., 1975.— С. 272.
9. Бабій Ю. Бойківська церква: Спроба підходу до питання повстання і розвитку архітектурних форм // Мистецтво і культура.— Видання мистецько-історичного семінару при філософському факультеті Богословської Академії у Львові.— Львів, 1939.— № 1.— С. 29.
10. Драган М. Українські дерев'яні церкви: Генеза і розвій форми: В 2 ч.— Львів, 1937.— Ч. 1.— С. 106.
11. Там само.— Ч. 1.— С. 107.
12. Детально про верхи, верхові церкви див. Тарас Я. Верх // Українська сакральна дерев'яна...— С. 74–76.
13. Драган М. Українські дерев'яні церкви...— Ч. 1.— С. 112.
14. Тарас Я. Верх // Українська сакральна дерев'яна...— С. 75.
15. Ковачовичова-Пушкарьова Б., Пушкар І. Дерев'яні церкви східного обряду на Словаччині // Науковий збірник музею української культури у Свиднику.— Пряшів, 1971.— Т. 5.— С. 192–199, 395–405.
16. Драган М. Українські дерев'яні церкви...— Ч. 2.— Світ. 166–167, 168.
17. Тарас Я. Залом // Українська сакральна дерев'яна ...— С. 169–170.
18. Сулик Р. Перлини дерев'яної архітектури Бойківщини (з альбомів М. Драгана).— Львів, 1995.— С. 42, 60–61, 71–77, 81–86, 92–93, 99.
19. Тарас Я. Восьмерик. Четверик // Українська сакральна дерев'яна ...— С. 90–91, 444–445.
20. Там само.— С. 96–101.
21. Драган М. Українські дерев'яні церкви...— Ч. 1.— С. 112.
22. Там само.— Ч. 2.— Світл. 7, 19, 34, 75, 99, 100, 158.
23. Там само.— Ч. 1.— С. 89–90; Ч. 2.— Світл. 178, 190, 269.

24. Драган М. Українські дерев'яні церкви...— Ч. 1.— С. 74–85, 88–89.
25. Там само.— С. 74–75.
26. Тарас Я. Бойківська школа народного храмового будівництва // Українська сакральна дерев'яна ...— С. 61.
- *Підрахунок подається лише за трьома показниками: верхи без заломів; залом на всіх верхах однорідні; верхи мають різні залом. Не враховано всі можливі комбінації верхів на основі четвериків і восьмериків.
- **Пропоновані підрахунки церков ґрунтуються на основі досліджень автора, що проводилися в межах наукової теми “Розробка систем опису та класифікації об'єктів етнічної спадщини Полісся для вводу в автоматизовану систему” (Архів ІН НАНУ. Звіт про науково-дослідну роботу з теми “Розробка системи опису та класифікації об'єктів етнічної спадщини Полісся для вводу в автоматизовану систему”.— Львів, 1998.— С. 91–186).
27. Булашев Г.О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях.— К.: Довіра, 1993.— С. 228-239.
28. Диба Ю. До походження шатрово-ступеневого завершення дерев'яних церков України (проблема дохристиянських рецепцій) // Сакральне мистецтво Бойківщини.— Дрогобич: Відродження, 1997.— С. 31.
29. Січинський В. Історія українського мистецтва: В 2 т.— Нью-Йорк, 1956.— Т. 1.— С. 43.
30. Желоховцева Е.Ф. Геометрические структуры в архитектуре и живописи Древней Руси // Естественно-научные знания в Древней Руси.— М., 1980.— С. 36.

Аннотация

Установлено, что в основе структуры деревянной церкви заложена геометрическая форма, которая организуется на основании орнаментальной композиции путем прибавления или умножения по горизонтали и вертикали геометрических фигур.

Ключевые слова: клеть, украинское сакральное строительство, верх.

Annotation

During the research-work it has been found that as a basis for construction of wooden temples was laid a geometrical form completed on a ground of ornamental composition by addition or multiplication of geometrical figures in horizontal and vertical directions.

Key-words: cell, Ukrainian sacral construction, top.